

บทที่ 9

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีพ

และ

การพัฒนาสังคมอารยนิยม

ปัญหาและแนวการแก้ปัญหาทั่วไป

ปัญหาที่เป็นอุปสรรคอันสำคัญและใหญ่หลวงของการพัฒนาประเทศนั้นไม่ใช่การขาดแคลนเงินทุนหรือทรัพยากรธรรมชาติ เพราะสิ่งเหล่านี้เราพอจะแสวงหามาได้โดยไม่ยากนัก เช่น ด้วยการกู้ยืมเงินทุนจากธนาคารโลก แต่ปัญหาที่แท้จริงอยู่ที่การด้อยพัฒนาทางคุณภาพของคนของระบบสังคมและระบบจริยธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานของปัญหาทั้งปวงที่เราควรจะช่วยกันวิเคราะห์พิจารณาหาทางแก้ไขอย่างรีบด่วน

ในขณะที่เดียวกันถ้าเราพิจารณาแนวโน้มของการพัฒนาประเทศและพัฒนาการของโลกปัจจุบันดูเหมือนว่าจะเน้นหนักไปในทางวัตถุนิยมเป็นส่วนใหญ่เป็นไปในทำนองที่ท่านพุทธทาสกล่าวไว้ในหนังสือบรมธรรมว่าเป็นการ “พัฒนาภิเลศ” กันอย่างกว้างขวางและเอาจริงเอาจังในทัศนะนี้เราจึงน่าจะมาช่วยกันวิเคราะห์และสังเคราะห์หารูปแบบของการพัฒนาประเทศในแนวทางใหม่เพื่อให้พ้นภัยจากการพัฒนาที่ไม่สมดุลย์ที่กำลังนำความเสื่อมและความหายนะทางจิตใจและวัฒนธรรมมาสู่บุคคล สังคมและมนุษยชาติในที่สุด

แนวในการแก้ปัญหาเหล่านี้ อาจจะจำแนกเป็นวิธีการกว้าง ๆ แบบทั่วไปได้ สามวิธี กล่าวคือ วิธีแรกเป็นวิธีวิวัฒนาการสังคมแบบค่อยเป็นค่อยไปช้า ๆ ตามการปรับตัวของบุคคล สังคมและวัฒนธรรมตามธรรมชาติ การแก้ปัญหาแบบปล่อยให้เป็นหน้าที่ของขบวนการทางธรรมชาติชาตินี้เป็นวิธีที่ช้าที่สุดอาจจะใช้เวลาเป็นร้อย ๆ หรือพัน ๆ ปี กว่าที่สังคมใดสังคมหนึ่งแก้ปัญหาที่สำคัญได้ ถ้าหากสังคมนั้นไม่ละลายหายสูญไปเสียก่อน ส่วนวิธีที่สองเป็น วิธีปฏิรูปสังคมแบบเร่งรัดพัฒนาปรับปรุงสภาพและขบวนการทางเศรษฐกิจ สังคมการเมืองการปกครอง วัฒนธรรมและการศึกษาเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายแห่งการพัฒนาประเทศ โดยมีการระดมกำลังทุก ๆ ด้านมาปฏิบัติงานประสานกันอย่างจริงจัง วิธีที่สามคือ วิธีปฏิวัติสังคมเปลี่ยนแปลงระบบสังคมจากเดิมให้เป็นแบบใหม่โดยสิ้นเชิง เช่น การปฏิวัติในฝรั่งเศสและรัสเซีย

ในทัศนะของผู้เขียน การปฏิรูปสังคมเป็นวิธีที่มีความสุขุมคัมภีรภาพและมีประสิทธิภาพมาก ในระยะยาวเพราะเป็นวิธีที่เปิดโอกาสให้มีการสังเคราะห์กันระหว่างระบบเก่ากับระบบใหม่คัดเลือกสิ่งที่มีประโยชน์ของทั้งสองระบบมาทดลองใช้เพื่อแก้ไขปัญหาโดยอาศัยระบบการศึกษาเป็นกุญแจดอกสำคัญในการพัฒนาประเทศซึ่งโดยสรุปก็คือการใช้วิธีการแห่งปัญญาเป็นแนวทางสำคัญในการแก้ปัญหา

ฉะนั้นแนวทางในการแก้ปัญหาแบบปฏิรูปสังคม จึงขึ้นอยู่กับปริมาณและคุณภาพของการศึกษาเป็นสำคัญ เพราะการศึกษาก็คือขบวนการพัฒนาคุณภาพของคนและสังคมเพื่อให้สอดคล้องสนองตอบความต้องการแนวนโยบายของการพัฒนาประเทศ

แต่การศึกษาที่อยู่ในระบบโรงเรียนอย่างเดียวนั้นย่อมไม่เพียงพอสำหรับการพัฒนาคนเพื่อการพัฒนาประเทศเพราะประชากรส่วนใหญ่ที่กำลังปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับพัฒนาประเทศโดยตรงนั้นอยู่นอกระบบโรงเรียนและยังมีความรู้ระดับการศึกษาไม่เพียงพอที่จะรับเทคนิควิทยาความก้าวหน้าทางวิชาการใหม่ ๆ เพื่อนำไปปรับปรุงการดำเนินงานและการดำรงชีวิตให้มีประสิทธิภาพและมีสันติสุขตามอัตภาพได้ ฉะนั้นการศึกษานอกโรงเรียนจึงมีบทบาทอันสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ เช่นเดียวกับการศึกษาในโรงเรียน

เพื่อให้การศึกษามีบทบาทในการช่วยปรับปรุงการดำเนินงานและการดำรงชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพและมีสันติสุข ผู้เขียนใคร่ขอเสนอแนวการศึกษาแบบใหม่ ที่เรียกว่า การศึกษาตลอดชีพซึ่งหมายถึงการให้การศึกษาตั้งแต่เริ่มจนถึงบั้นปลายของชีวิต

การศึกษาตลอดชีพในทัศนะนี้มีลักษณะเป็นมรรคโดยมีการพัฒนาประเทศเป็นผลความจริงการศึกษาอาจจะเป็นทั้งมรรคและผลได้ในขณะเดียวกัน ถ้าหากเราตั้งแนวปรัชญาการศึกษาเพื่อให้ระบบการศึกษาเป็นไปในทำนองนั้น ดังนั้นในทัศนคตินี้ผู้เขียนจะพยายามวิเคราะห์ปัญหาการด้อยพัฒนาทางคุณภาพของคนและของระบบสังคมและจริยธรรมเพื่อแสวงหาเส้นทางที่จะสังเคราะห์ระบบสังคมที่มีปรัชญาการศึกษาในรูปที่เป็นทั้งมรรคและผลในขณะเดียวกัน ถ้าหากการสังเคราะห์นั้นสามารถนำไปสู่รูปแบบของอารยธรรมที่มีวัฒนธรรมไทยเป็นพื้นฐานเราอาจจะเรียกรูปแบบนั้นว่า สังคมอารยนิยมซึ่งมีความหมายว่าในการพัฒนานั้นเรามุ่งความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป โดยอาศัยวัฒนธรรมเป็นปัจจัยในการพัฒนาความประเสริฐทางจิตใจในที่สุด

ปัญหาการด้อยพัฒนาทางคุณภาพของคน

การที่เราจะตัดสินประเมินว่าบุคคลใดหรือกลุ่มใดด้อยพัฒนาในด้านคุณภาพหรือไม่นั้น เราจำเป็นจะต้องตกลงกันถึงเกณฑ์สำหรับใช้เป็นมาตรฐานในการตัดสินประเมินค่า นายกันนาร์ เมียร์เติ้ล นักสังคมศาสตร์ชาวไวคิง ได้ศึกษาวิจัยสรุปไว้ว่าคุณภาพของคนในยุคของการพัฒนานั้น ควรจะมีลักษณะดังนี้คือ

ความมีประสิทธิภาพความขยันขันแข็งความเป็นระเบียบ ความตรงต่อเวลา ความมีเกียรติ ความซื่อสัตย์สุจริต การใช้เหตุผลในการตัดสินใจเพื่อกระทำการต่าง ๆ ความพร้อมที่จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ความตื่นตัวต่อการแสวงหาโอกาสที่พึงได้ จากการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ความกระตือรือร้นและความคิดสร้างสรรค์ความมีเอกศักดิ์ ความมั่นใจในตนเองและการพึ่งตนเองความรับผิดชอบทางสังคมและการให้ความร่วมมือต่อสังคม ความสามารถอดเปรี้ยวไว้กินหวาน

ถ้าหากเราใช้เกณฑ์ข้างต้นนี้ประเมินคุณภาพของคนไทยโดยทั่วไปเราอาจจะพบว่าคนของเรามีลักษณะอะไรหลายอย่างที่ขัดหรือตรงข้ามกับเกณฑ์นี้ซึ่งถ้าจะให้ทราบผลที่แน่นอนก็จำเป็นต้องศึกษาวิจัย แต่ในที่นี้จะขอประเมินจากการสังเกตและประสบการณ์โดยทั่ว ๆ ไปเท่านั้น

สภาพพื้นฐานทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง การศึกษาและวัฒนธรรมไทยเป็นปัจจัยสำคัญในการหล่อหลอมบุคลิกภาพของคนไทยให้มีลักษณะที่ค่อนข้างจะขัดแย้งและตรงกันข้ามกับลักษณะที่พึงปรารถนาของคนในยุคพัฒนา อาทิ ระบบค่านิยมของไทยเราเน้นที่ความสบายใจ ความพอใจและการมีสัมพันธไมตรีต่อกันเป็นหลัก ฉะนั้นในการทำงานต่าง ๆ เราจึงมักไม่ค่อยได้คำนึงถึงความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าเราไม่ชอบการประเมินผลซึ่งเราเห็นว่าเป็นการสาวไส้ให้กากิน และทำให้บุคคลที่เกี่ยวข้องต้องเสียหน้า เมื่อขาดการประเมินผลเราก็ขาดวิธีการที่จะควบคุมคุณภาพของงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลอย่างแท้จริง

ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจนั้นเราค้นเคยกับสภาพความเป็นอยู่แบบ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” มานานแสนนานและเพิ่งจะมาเห็นวิวัฒนาการของความเร่งรีบ ข้าวสารแพงเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง ฉะนั้นคนของเราคงยังคุ้นเคยกับการทำอะไรตามสบายไม่ค่อยมีความขยันขันแข็งนัก เมื่อเปรียบเทียบกับคนจีนและคนญี่ปุ่นในเรื่องของความเป็นระเบียบนั้นส่วนใหญ่ความจำเป็นที่จะจัดระเบียบวินัย เราอยู่กันอย่างง่าย ๆ ตามสภาพของสังคมซึ่งเป็นเรื่องของการตรงต่อเวลาก็เช่นกัน ในสภาพของสังคมเดิมเราไม่รู้สึกรู้ว่าเวลาเป็นของมีค่ามากนัก เนื่องจากเรา

มีเวลาว่างมากมายหลังจากการทำนา ฉะนั้นการที่จะนัดไว้บ่ายโมง แต่มาพบเอาตอนบ่ายสาม โมงจึงเป็นเรื่องธรรมดาสามัญของคนในสภาพสิ่งแวดล้อมแบบสังคมชนบท ในส่วนที่เกี่ยวกับความมั่งคั่งนั้นเราพอมืออยู่บ้างในขั้นต้น ๆ กล่าวคือ เรามีน้อยเราก็ก็น้อย แต่ถ้าหากมีเพื่อนฝูงมาเยี่ยมเราจะแสดงความมีน้ำใจโอบอ้อมอารีใจกว้างขึ้นทันทีถึงขนาดหมัดเนื้อหมัดตัวก็ยอมขอให้ได้รับการมิตรภาพได้ด้วยน้ำใจ นอกจากนี้เรายังมีนิสัยของความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมตามเพื่อนตามสมัย ใช้จ่ายแบบไม่ค่อยมีระบบไม่ค่อยมีการวางแผนงบประมาณส่วนตัวจึงทำให้ไม่สามารถประหยัดเงินไว้เพื่อการลงทุน ลักษณะนี้ของเราค่อนข้างจะตรงกันข้ามกับของชาวจีนซึ่งเน้นการเก็บหอมรอมริบไว้เพื่อสะสมทำทุนให้เงินนั้นเกิดดอกออกผลต่อไปแทนที่จะควนใช้เงินนั้นไปเพื่อการบริโภคในปัจจุบัน

ความซื่อสัตย์สุจริตนั้นดูเหมือนว่าจะเคยเป็นค่านิยมของไทย แต่ต่อมาในสมัยของการเร่งรัดพัฒนาสภาพทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปเป็นการใช้เงินแลกเปลี่ยนกับสิ่งของและบริการมากขึ้น ตลอดจนการมีสินค้าอุตสาหกรรมล่อใจเพื่อการกินดีอยู่ดีแต่ความสามารถในการผลิตของเรายังต่ำ จึงทำให้ค่านิยมของความซื่อสัตย์สุจริตของเราเริ่มสั่นคลอนจนกลายเป็นสภาพมานิยมความร่ำรวยความสะดวกสบายแบบคนในยุคใหม่ ทำให้เกิดปัญหาของการฉ้อราษฎร์บังหลวงขึ้นในแทบทุกวงการ แม้กระทั่งในชนบทก็มีปัญหาในเรื่องของความไม่สามารถจะไว้วางใจกันได้ในเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ เพราะมักจะปรากฏว่าเมื่อรวมกลุ่มทำกิจการ เช่น กลุ่มสหกรณ์ผู้ที่รับผิดชอบเรื่องเงินมักจะตกเป็นทาสของน้ำเงินจนไม่ยึดถือค่านิยมแห่งความซื่อสัตย์สุจริตในที่สุดก็เกิดการยกยอกและการพาเงินหนีไป

ส่วนการใช้เหตุผลในการตัดสินใจเพื่อกระทำสิ่งต่าง ๆ นั้น ถ้าพิจารณากันอย่างผิวเผิน ๆ ก็ดูเหมือนว่าเรามีลักษณะนี้อยู่ด้วยกันทุกคน แต่ทว่าเหตุผลที่เราใช้นั้น จะถูกต้องตามความเป็นจริง ไร้อคติมากน้อยประการใดหรือจะให้ผลดีผลเสียอย่างไรนั้น เราอาจจะไม่ค่อยได้คิดกันอย่างรอบคอบ ตัวอย่างเช่นการที่เพื่อนหรือญาติมาสมัครเข้าทำงานพร้อม ๆ กับคนอื่น เราก็มักจะจ้างญาติหรือเพื่อนของเราเข้าทำงานโดยอาศัยเหตุผลที่ว่า เราควรต้องช่วยเหลือเพื่อนฝูงญาติพี่น้องของเราก่อน ส่วนเมื่อมาทำงานแล้วผลจะเป็นอย่างไรเรามักจะไม่ได้อะไรถึง และการที่เรามีอคติในการว่าจ้างพรรคพวกเราก่อนนั้น จะเป็นการยุติธรรมต่อผู้อื่นและสังคมหรือไม่เราก็มักจะไม่ค่อยได้คำนึงถึง แต่ตามหลักเหตุผลของการบริหารงานสมัยใหม่โดยอาศัยเหตุผลอย่าง ไร้อคตินั้น การจ้างคนเข้าทำงานควรจะคัดเลือกตามเกณฑ์ของความสามารถ เมื่อคนที่เราจ้างเข้ามามีความสามารถและความถนัดตรงตามสภาพของงาน ผลงานก็น่าจะดีกว่าการจ้างผู้ที่มีความสามารถและความถนัดน้อยกว่า

นอกจากนั้น การตัดสินใจของเราในหลายกรณี ยังเป็นไปตามแนวประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมามากกว่าจะใช้เหตุผลและข้อมูลเป็นเกณฑ์ซึ่งความสามารถนี้ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับ การได้รับการศึกษามาด้วยปริมาณและคุณภาพในระดับหนึ่ง

ความตื่นตัวต่อการแสวงหาโอกาสที่พึงได้จากการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ นั้น ต้องอาศัยความเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ติดตามข่าวสารความเคลื่อนไหวของสภาพการณ์และสภาพแวดล้อมอยู่เสมอ ความสามารถนี้จึงจะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับระดับและคุณภาพการศึกษาของประชากร แต่ระบบการศึกษาของไทยในปัจจุบันยังหย่อนทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ การพัฒนาคนของเราให้มีความสามารถอย่างเพียงพอแก่ความจำเป็นและความต้องการจึงยังไม่อาจทำได้ นอกจากนี้ การหย่อนคุณภาพทางการศึกษายังมีผลทำให้คนของเราส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงและไม่พร้อมที่จะนำเอาเทคนิควิทยาใหม่ ๆ มาช่วยในการปรับปรุงการดำเนินงานและดำเนินชีวิตให้ได้ผลดียิ่งขึ้นอีกด้วย

ในด้านของความกระตือรือร้นและความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมนั้น คนส่วนใหญ่ของเรายังด้อยกว่าคนในประเทศที่พัฒนาแล้ว ทั้งนี้ อาจจะเนื่องมาจากหลายสาเหตุแต่ที่สำคัญน่าจะได้แก่การที่เราไม่ส่งเสริมอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานของเราแบบให้พึ่งตนเอง เราเน้นการพึ่งผู้ใหญ่และให้ผู้ใหญ่ตัดสินใจให้ นอกจากนี้เรายังไม่ชอบเด็กที่ซุกซนหรือช่างซักช่างถามและเมื่อเด็กเข้าโรงเรียนสภาพการณ์และวิธีการสอนของครูก็มีลักษณะไม่ค่อยแตกต่างไปจากสภาพการณ์และวิธีอบรมเลี้ยงดูที่บ้านนัก ผลจึงทำให้เยาวชนของเราไม่ค่อยมีโอกาสได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ และความกระตือรือร้นที่จะทำอะไรให้ได้ผลดีเยี่ยม พยายามแก้ปัญหาด้วยตนเองแบบที่เรียกว่ามีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ นอกจากนี้ยังมีผลทำให้คนของเราไม่ค่อยมีเอกศักดิ์ ไม่ค่อยมีความมั่นใจในตนเองตลอดจนมีการพึ่งตนเองน้อยกว่าที่ควร

ในการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนแบบสังคมในเมืองนั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากสมาชิกของชุมชนที่จะช่วยกันรักษาความสะอาด ความมีระเบียบ และการเคารพต่อกฎเกณฑ์ของชุมชนเพื่อความผาสุกของการอยู่ร่วมกัน สิ่งเหล่านี้ดูเหมือนว่าไม่น่าจะเป็นปัญหาสำหรับคนไทยแต่ถ้าเราลองสังเกตดูสภาพความเป็นจริงก็จะพบว่า สภาพชีวิตในเมืองของเรานั้นมีปัญหาอยู่มากมาย เช่นการขับรถโดยไม่เคารพต่อกฎจราจรและสิทธิของผู้อื่น การทิ้งขยะมูลฝอยลงบนท้องถนน การทำลายสาธารณสมบัติ การใช้สาธารณสมบัติเพื่อประโยชน์ของตนเองแต่ผู้เดียว ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นกระจกเงาสะท้อนให้เห็นถึงการขาดวินัยและความรับผิดชอบทางสังคม ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะคนของเรายังมีนิสัยสืบเนื่องมาจากสมัยที่คนยังน้อยและมี

ชีวิตแบบสังคมนิยมในชนบท คือจะทำอะไร เมื่อไหร่ อย่างไร ก็ไม่ค่อยไปก้าวก่ายสิทธิของผู้อื่นและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมมากนัก แต่ปัจจุบันนี้คนมากขึ้น พฤติการณ์ที่ไม่เคารพกฎ ทำลายสาธารณสมบัติ ฯลฯ ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น จึงเกิดความจำเป็นต้องเปลี่ยนนิสัยแบบสังคมชนบทมาเป็นนิสัยแบบสังคมเมือง

ส่วนลักษณะที่เกี่ยวกับความสามารถในการอดเปรี้ยวไว้กินหวานนั้น ถ้าเราพิจารณาเฉพาะคนไทยด้วยกันอาจจะไม่เห็นปัญหานี้เด่นชัด แต่เมื่อเปรียบเทียบกับคนในวัฒนธรรมอื่น เช่น ญี่ปุ่นและจีน จะพบว่าเขามีลักษณะนี้มากกว่าเรา ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากกระบวนค่านิยมของเราที่เน้น “สิบเบี้ยไถลมือ” ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยทางจิตวิทยาที่พบว่า สภาพของความยากจนมีส่วนทำให้คนมีค่านิยมแบบนี้ ทั้งนี้เพราะสภาพทางเศรษฐกิจโดยทั่วไปของไต้หวันนั้น ประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน

ปัญหาการด้อยพัฒนาทางระบบสังคมและจริยธรรม

ตามธรรมชาติระบบสังคมใดก็ตาม ย่อมมีการพัฒนาปรับตัวทางด้านค่านิยม โครงสร้าง ตลอดจนการปกครองและการบริหารกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะแก่การแก้ปัญหาและการปฏิบัติงานของกลุ่มชนนั้น แต่บางครั้งการปรับตัวเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นไปได้ช้ากว่าความเจริญก้าวหน้า และการเปลี่ยนแปลงทางด้านอื่น ๆ เช่น ทางเศรษฐกิจและทางเทคนิควิทยา ตลอดจนการเพิ่มความสลับซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างระบบต่าง ๆ ของสังคม ทำให้การปฏิบัติงานของสังคมโดยส่วนรวมเป็นไปอย่างหย่อน-ประสิทธิภาพและไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร ตัวอย่างเช่นระบบการบริหารราชการ ซึ่งอาจจะได้ผลดีในอดีต แต่ในปัจจุบันสภาพของบ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ เป็นผลทำให้การบริหารราชการตามระบบเดิมไม่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย

นอกจากนี้ ระบบของสังคมยังหมายถึงระบบของการทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งในระบบเดิมของเรานั้น การทำงานเป็นกลุ่มมีลักษณะแตกต่างไปจากสภาพของการทำงานเป็นกลุ่มแบบประชาธิปไตย ในเมื่อเราไม่คุ้นเคยกับขบวนการแห่งประชาธิปไตยแต่เรานำเอารูปแบบประชาธิปไตยมาใช้ก็ย่อมก่อให้เกิดปัญหาของความสับสนทำให้การปฏิบัติงานเป็นกลุ่ม เช่น กลุ่มชวนา หรือกลุ่มสหกรณ์ และถึงแม้กลุ่มของสภาผู้แทนราษฎรของเราเป็นไปอย่างลำบาก ทำให้ประสบความสำเร็จล้มเหลวเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะเรายังไม่ค่อยได้พัฒนาทักษะที่เป็นขบวนการแห่งประชาธิปไตย เช่น ความมีวินัยในตนเอง ความรับผิดชอบทางสังคม ความเคารพในความคิดเห็นและเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลที่จะแสดงความคิดเห็นตามทัศนะของตน ความสามารถ

ในการแยกผลงาน ข้อคิด และความคิดเห็นของตนออกจากระบบตัวตน ความสามารถในการเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยทักษะในการแสดงความคิดเห็นและการอภิปรายด้วยเหตุผลมีค่านิยมแห่งความยุติธรรมเป็นหลักตลอดจนการใช้วิธีการแห่งปัญญาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาและตัดสินใจ เป็นต้น

ปณิธานของเราในอนาคตที่จะพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแบบประชาธิปไตยน่าจะได้รับการพิจารณากันใหม่ว่าในปัจจุบันนี้ยังมีความเหมาะสมอยู่หรือไม่ ในทัศนะของผู้เขียน ปณิธานนี้น่าจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง เพราะระบบสังคมแบบประชาธิปไตยกำลังถูกท้าทายจากหลาย ๆ ด้านทั้งในสังคมไทยและในต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวกับบอริปไตยของปวงชนและจริยธรรม ระบบประชาธิปไตยอาจจะไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมในยุคแห่งความเจริญทางวัตถุและการขยายตัวอย่างรวดเร็วของสังคมเมือง ในขณะเดียวกัน ระบบสังคมอีกแบบหนึ่งที่เป็นคู่แข่งของระบบสังคมประชาธิปไตยก็ดูจะไม่เหมาะสมกับสภาพทางวัฒนธรรมของไทย เพราะเป็นระบบที่เน้นการควบคุมการพัฒนาอย่างใกล้ชิดและไม่ค่อยสนใจในระบบการพัฒนาความเจริญในส่วนที่เกี่ยวกับศาสนา สรุปลงโดยย่อก็คือ สังคมทั้งสองระบบมุ่งไปในทิศทางของวัตถุนิยมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นแนวโน้มที่อาจจะนำความเสื่อมสลายหายนะมาสู่มนุษยชาติได้ในที่สุด

ฉะนั้นเราจึงน่าจะแสวงหารูปแบบของสังคมชนิดที่เหมาะสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมไทยที่มีพุทธศาสนาเป็นแกนกลางสำคัญของอุดมการณ์แห่งชาติ โดยการเริ่มต้นด้วยการสร้างแนวปรัชญาสำหรับการพัฒนาประเทศขึ้นใหม่แทนที่จะมุ่งพัฒนาเพียงเพื่อให้ทัดเทียมอารยประเทศ ดังเช่น ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เมื่อได้แนวปรัชญาการพัฒนาประเทศอันเป็นพื้นฐานของปรัชญาสังคมแล้วจึงดำเนินการพัฒนาปรัชญาการศึกษาเพื่อมุ่งที่จะพัฒนาคนและสังคมให้บรรลุตามเจตนารมณ์ของปรัชญาสังคมที่สร้างขึ้นใหม่นี้

แนวความคิดเกี่ยวกับปรัชญาสังคม ในแนวใหม่นี้ เราอาจจะเรียกว่า ระบบปรัชญาอารยนิยมและสังคมที่เป็นผลพัฒนาของระบบปรัชญานี้คือ สังคมอารยนิยม สาระสำคัญของปรัชญาแบบนี้ น่าจะเน้น การพัฒนาทั้งทางวัฒนธรรมและทางมโนธรรมไปพร้อม ๆ กัน โดยมุ่งที่จะนำเอาความเจริญทางโลกมาเป็นปัจจัยให้การพัฒนาทางธรรมให้รุดหน้าไปได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น สู่จุดหมายปลายทางของความเป็นมนุษย์อันเป็นสัตว์ที่มีใจประเสริฐและสู่สังคมอารยนิยมที่มีระบบการปกครองแบบอารยประชาธิปไตยในที่สุด

ถ้าถือเอาระบบปรัชญาอารยนิยม เป็นเกณฑ์เราก็พอจะประเมินพัฒนาการของระบบสังคมแบบเดิมในลักษณะของการเปรียบเทียบได้ดังตารางต่อไปนี้

สังคมอารยนิยม ประชาธิปไตยแบบไทย ๆ

ระบบสังคมแบบเดิม	ระบบสังคมอารยนิยม
<p>ก. ประชาธิปไตย</p> <p>“การพัฒนาสังคมไทยให้ทัดเทียมอารยประเทศทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การปกครองและการศึกษา</p> <p>ตามความเป็นจริง ประชาธิปไตยนี้ไม่มีผู้ใดเขียนไว้เป็นทางการ เป็นแต่เพียงความคาดหวังในใจของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศเท่านั้น</p>	<p>ก. ประชาธิปไตย</p> <p>“การพัฒนาทั้งทางวัฒนธรรม และทางมโนธรรมไปพร้อม ๆ กัน โดยมุ่งที่จะนำเอาความเจริญทางโลกมาเป็นปัจจัยให้การพัฒนาทางธรรมหลุดพ้นไปได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น สู่จุดหมายประเสริฐและสังคมอารยนิยมที่มีระบบการปกครองแบบ “อารยประชาธิปไตย” ในที่สุด</p>
<p>ข. ระบบการเมืองการปกครอง</p> <p>จัดระบบการเมืองการปกครองแบบมุ่งหวังประชาธิปไตย แต่ตามความเป็นจริง ปฏิบัติแบบระบบประสมหรือที่เรียกว่า “ระบบประชาธิปไตยแบบไทย ๆ”</p>	<p>ข. ระบบการเมืองการปกครอง</p> <p>จัดระบบการเมืองการปกครองแบบอารยประชาธิปไตยกล่าวคือผู้บริหาร ข้าราชการ และประชาชน ดำรงมั่นอยู่ในธรรม เช่น ฆราวาสธรรม 4 พรหมวิหาร 4 สัมปยุตธรรม 7 และหิริโอตตปปะ เป็นต้น</p>
<p>ค. โครงสร้างของสังคม</p> <p>โครงสร้างของสังคมเป็นแบบลดหลั่นกันตามวุฒิต่าง ๆ เช่น วิทยุฒิ และตามอำนาจของตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ตามแนวประเพณีแห่งศักดิ์นา</p>	<p>ค. โครงสร้างของสังคม</p> <p>โครงสร้างของสังคมลดหลั่นกันตามวุฒิธรรมและหน้าที่ตามความเหมาะสม และความสามารถเคารพในความเป็นมนุษย์และธรรมะเหนือสิ่งอื่นใด</p>
<p>ง. ระบบค่านิยม</p> <p>ประเพณีนิยมควบคู่กับวัตถุนิยมมีค่านิยมแห่งระบบประชาธิปไตยอยู่บ้าง</p>	<p>ง. ระบบค่านิยม</p> <p>มโนนิยม โดยอาศัยวัตถุนิยมเป็นปัจจัยช่วยส่งเสริมควบคู่กับความยุติธรรม</p>
<p>จ. ระบบจริยธรรม</p> <p>ไม่สามารถประพฤติปฏิบัติศีล 5 อย่างเคร่งครัดได้</p>	<p>จ. ระบบจริยธรรม</p> <p>สามารถประพฤติปฏิบัติศีล 5 ได้โดยเคร่งครัด</p>

ระบบสังคมแบบเดิม	ระบบสังคมอารยนิยม
<p>ฉ. ระบบการสื่อสาร</p> <p>ส่วนใหญ่ยังเป็นระบบที่ค่อนข้างจะปิดมีความเกรงกลัวอาวุโส กลัวเสียหน้าและการลงโทษทางสังคม จึงมักเชื่อว่า “พูดไปสองไพเบี้ย รั่วหนึ่งเสียตำลึงทอง” ทำให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันน้อย ไม่เพิ่มพูนความรู้เพื่อการแก้ปัญหาขาดการประสานงานที่ดี ทำให้การปฏิบัติงานไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ และเกิดการขัดแย้งแก่งแย่งชิงดีกัน</p>	<p>ฉ. ระบบการสื่อสาร</p> <p>มีระบบการสื่อสารเป็นแบบเปิดมีการแลกเปลี่ยนทัศนะ ความคิดเห็นกันอย่างอิสระในขอบเขตของจริยธรรม การสื่อสารมุ่งเพิ่มพูนความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ทำให้ประชาชนมีความสามารถทั้งในทางสติและปัญญา ทำให้การปฏิบัติงานมีการประสานงานกันเป็นอย่างดี มีสามัคคีธรรมเป็นหลักในการปฏิบัติงานร่วมกัน</p>
<p>ช. ระบบกลุ่ม</p> <p>ผู้นำของกลุ่มมีลักษณะแบบอัตตาริปไตย ผสมประชาธิปไตย ในการทำงานเป็นกลุ่ม ผู้นำมักจะเป็นผู้วางแผนตัดสินใจและแก้ปัญหาเป็นส่วนใหญ่การปฏิบัติงานจึงเน้นหนักแบบรวมอำนาจ</p>	<p>ช. ระบบกลุ่ม</p> <p>ผู้นำของกลุ่มมีลักษณะแบบประชาธิปไตย ในการทำงานเป็นกลุ่มทั้งผู้นำและผู้ตามวางแผนร่วมกันแล้วจึงแบ่งงานกันทำตามความสนใจตามความสามารถและหน้าที่ความรับผิดชอบ การปฏิบัติงานจึงเน้นหนักแบบกระจายอำนาจ</p>
<p>ระบบการตัดสินใจในกลุ่มเป็นแบบอัตตัญญตามแนวความคิดเห็นของอาวุโส</p>	<p>ระบบการตัดสินใจในกลุ่ม เป็นแบบปรนัยตามแนวความเป็นจริงและข้อมูลที่ช่วยกันค้นคว้าแสวงหามาประกอบการพิจารณา</p>
<p>ซ. ระบบการอบรมเลี้ยงดู</p> <p>ไม่เน้นการฝึกให้พึ่งตนเองเน้นการพึ่งพาอาศัยและเชื่อฟังผู้ใหญ่แบบ “ตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด” อบรมแบบให้ความปกป้องคุ้มครองทำนองเป็นร่มไทร ให้ความรัก แต่มักไม่คงเส้นคงวา ไม่เน้นการให้เหตุผลเพื่อเป็นการฝึกวินัย เน้นการเสียสละ</p>	<p>ซ. ระบบการอบรมเลี้ยงดู</p> <p>ให้การอบรมเลี้ยงดูแบบเน้นเหตุผลและการเจริญสติและปัญญาควบคู่กันไปปลูกฝังธรรมะจนเป็นนิสัยเน้นการฝึกวินัยในตนเองและการกระทำกิจแบบตนเป็นที่พึ่งแห่งตนตามแนวอิทธิบาท 4 สัมปรีชธรรม 7 และความยุติธรรม</p>

ระบบสังคมแบบเดิม	ระบบสังคมอารยนิยม
<p>ฅ. ระบบบุคลิกภาพ</p> <p>มีความโอบอ้อมอารีแบบใจกว้าง โดยไม่ ค่อยคำนึงถึงเหตุผลทางเศรษฐกิจมีความเกรง ใจไม่อยากจะทำให้ใครเสียหน้า ต้องการ รักษาไมตรีสัมพันธ์ไม่ค่อยมีความเชื่อมั่นใน ตนเอง มักทำงานตามสบายไม่เห็นประสิทธิ- ผล รักสนุก มุ่งหาความสุขในปัจจุบันแบบ “สืบบี๊ยกไถ่มือ” ไม่ค่อยมีการประหยัดสะสม เงินไว้ลงทุนและการวางแผนอนาคต และมักจะ หย่อนทางด้านวินัย และความรับผิดชอบต่อ ตนเองและสังคม</p>	<p>ฅ. ระบบบุคลิกภาพ</p> <p>มีสันติภาพทางจิตสูง มีวินัยและการควบคุม ตนเองดี มีแรงจูงใจใฝ่รู้เป็นพื้นฐานการพัฒนา สติและปัญญาตามแนวสัปปุริสธรรม 7 อิทธิบาท 4 และพรหมวิหาร 4 มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคม เน้นประสิทธิภาพและประสิทธิผลใน การทำงาน เป็นผู้ที่มีความคิดอิสระและสร้าง สรรค์ เป็นผู้ที่ไม่อยู่ในความประมาท</p>

การศึกษาตลอดชีพสามระดับเพื่อการพัฒนาสังคมอารยนิยม

ในการจัดการศึกษาตลอดชีพเพื่อให้มีผลในการปฏิรูปสังคมแบบเดิมไปสู่สังคมอารยนิยมนั้นจำเป็นต้องจัดระบบการศึกษาออกเป็นสามระดับที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน

การศึกษาตลอดชีพในระดับที่หนึ่งคือ การศึกษาที่บ้านอันได้แก่การที่ทางครอบครัวให้การอบรมเลี้ยงดูแบบส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพซึ่งรวมทั้งสติปัญญาจริยธรรมแรงจูงใจและพลังร่างกาย ตลอดจนความสามารถทางสังคม ให้เป็นไปตามแนวปรัชญาอารยนิยมเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์นี้ อย่างมีประสิทธิภาพเราควรมีสุนัขวิจัยและพัฒนาส่งเสริมการอบรมเลี้ยงดูแบบอารยนิยม ทำหน้าที่รณรงค์ในการเปลี่ยนทัศนคติและแนวอบรมเลี้ยงดูบุตรของผู้ปกครองทั่วประเทศ

การศึกษาตลอดชีพในระดับที่สองคือ การศึกษาในโรงเรียนซึ่งจำเป็นต้องปฏิบัติรูปปรัชญาการศึกษาแบบเดิม ให้มาเป็นแบบที่อาศัยแนวปรัชญาอารยนิยมและปรับปรุงหลักสูตรตลอดจนแนวการสอนและการประเมินผลเทคนิคการสอนอาจจะเป็นในรูปของการสอนแบบ “สืบสวนสอบสวน” ซึ่งวิจัยเป็นครั้งแรกที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร วิธีสอนแบบนี้

เน้นการสร้างเสริมปัญญาให้แก่ผู้เรียนโดยการส่งเสริมให้นักเรียนแสวงหาความรู้ด้วยการสืบค้นสอบสวนหาความจริง ตามแนวของวิธีการทางวิทยาศาสตร์แบ่งออกเป็นห้าขั้น คือ ขั้นการปูพื้นฐานสร้างความพร้อม ขั้นการสังเกตเปรียบเทียบจนเกิดปัญหาข้อขัดแย้ง ขั้นการอธิบายถึงสาเหตุของปัญหาข้อขัดแย้ง ขั้นการทำนายในรูปของการตั้งสมมติฐานทดลองจนการทดลองเพื่อทดสอบสมมติฐานและขั้นการควบคุม ซึ่งได้แก่การควบคุมสิ่งแวดล้อมภายนอกให้เป็นไปตามความต้องการของมนุษย์โดยอาศัยเทคนิควิทยา และการควบคุมสิ่งแวดล้อมภายใน โดยอาศัยจริยธรรมและธรรมะเป็นเครื่องทำลายล้างกิเลส

การศึกษาตลอดชีพในระดับที่สามคือ การศึกษาสำหรับมวลชนซึ่งเป็นการศึกษาที่รัฐและราษฎรช่วยกันจัดให้แก่มวลชน โดยอาศัยสื่อทุกชนิดรวมทั้งสื่อสารมวลชน เพื่อให้การจัดการศึกษาสำหรับมวลชนบรรลุจุดมุ่งหมายตามแนวปรัชญาอารยนิยม เราควรมีศูนย์วิจัยและพัฒนาส่งเสริมการศึกษาสำหรับมวลชนตามแนวอารยนิยม ให้ทำหน้าที่ทางด้านนี้โดยเฉพาะ

ทัศนะทั้งหมดเท่าที่ผู้เขียนได้แสดงมานั้นเป็นเพียงโครงแบบแนวคิดเบื้องต้น ถ้าหากท่านผู้อ่านจะกรุณาช่วยวิจารณ์สานต่อเราก็อาจจะช่วยกันแก้ปัญหาข้างต้นได้สักวันหนึ่งเป็นแน่